

ביקורת אקדמית — קונפליקטים בזהות של נשים דתיות סביב מיניות ותכנון משפחה

חפצי אוזן נחמני · אוניברסיטת בר-אילן · תשע"ה (2015)

נותח על ידי sem360

דורש תיקונים

איכותני

תיזה

משוב אקדמי מלא

ניתוח מקיף עם תוכנית שיפור מעשית

ביקורת אקדמית — קונפליקטים בזהות של נשים דתיות סביב מיניות ותכנון משפחה
| המלצה: דורש תיקונים

חלק 0: הערכת מצב העבודה

העבודה בוחנת את קונפליקט הזהות של נשים בציונות הדתית סביב סוגיות של מיניות ותכנון משפחה, תוך שימוש במתודולוגיה איכותנית-נרטיבית. המחקר מבקש להוכיח כי המפגש בין ערכי המודרנה למחויבות ההלכתית מייצר דיסוננס עמוק המשפיע על תפיסת העצמי של נשים אלו. התרומה המוצהרת של העבודה — העברת מוקד הדיון מהשיח ההלכתי-רבני אל החוויה הסובייקטיבית והמושקת של הנשים עצמן — היא משמעותית ומוצדקת, ומתודולוגיית הראיונות הנרטיביים אכן מאפשרת להוכיח אותה. עם זאת, העבודה סובלת ממספר ליקויים מתודולוגיים ומבניים הפוגעים בתוקף הממצאים ודורשים טיפול מעמיק.

תוקף הממצאים וייצוגיות

המחקר נוטה להציג תמונה חד-ממדית של קונפליקט ומצוקה, תוך היעדר התייחסות מספקת למקרים סותרים (Negative Cases). הצגת נרטיבים של נשים שחוו השלמה מלאה עם המערכת ההלכתית ללא דיסוננס היא קריטית במחקר איכותני כדי למנוע הטיית חוקר ולהבטיח את תוקף הממצאים. ללא ייצוג הולם של קולות אלו, המסקנות נותרות חלקיות.

עקביות אנכית וחיבור לספרות

קיים נתק בין המסגרת התיאורטית שהוצגה במבוא לבין פרק הדיון. בעוד שהמבוא נשען בהרחבה על תיאוריות התפתחות הזהות של Marcia ו-Erikson, פרק הדיון כמעט ואינו חוזר אליהן כדי להסביר את הממצאים. נתק זה פוגע בעקביות האנכית של העבודה ומונע יצירת תרומה תיאורטית שלמה הנגזרת משאלת המחקר.

הפרדה בין ממצאים לפרשנות

פרק הממצאים רווי בפרשנות פסיכולוגית ותיאורטית עמוקה של החוקרת, במקום להציג את קולן הגולמי של המרואיינות. עירוב זה מקשה על הקורא להבחין בין הנתונים שעלו מהשדה לבין הניתוח האקדמי, ופוגע באמינות הדיווח המחקרי.

לפני הגשה לוועדה נדרש

1. שילוב מפורש של מקרים סותרים (Negative Cases) בפרק הממצאים והדיון כדי להבטיח את תוקף המחקר.
2. ניקוי פרק הממצאים מפרשנות תיאורטית והעברתה לפרק הדיון.
3. קישור ישיר ומפורש של ממצאי המחקר לתיאוריות של Marcia ו-Erikson בפרק הדיון.
4. עדכון סקירת הספרות במחקרים מהעשור האחרון הנוגעים לפמיניזם דתי.
5. הסדרת רשימת המקורות וההפניות בגוף הטקסט לפורמט אחיד ותקני.

חלק 0.5: סתירות מבניות

לא זוהו סתירות פנימיות.

חלק 1: נקודות לשיפור

1. היעדר מקרים סותרים (Negative Cases) | כשל מתודולוגי (פוגע בתוקף)

במחקר איכותני, התעלמות ממקרים שאינם תואמים את התזה המרכזית פוגעת אנושות בתוקף הפנימי של הממצאים ומעלה חשש להטיית אישור (Confirmation Bias). לאורך פרק הממצאים, הזרקור מופנה כמעט בלעדית לנשים שחוו קונפליקט, מצוקה או התנגשות מול ההלכה. כך למשל נכתב: "שבע נשים מתוך שתיים עשרה התייעצו עם רבנים... התחושות והחוויות סביב מפגשים אלו נחלקות לשני סוגים", אך התיאורים מתמקדים בעיקר בחוויות הפיקטיביות או המנוכרות. נדרש להוסיף תת-פרק בממצאים המציג במפורש נשים שחוו את ההדרכה הרבנית כמעצימה, נטולת קונפליקט, או כזו שהשתלבה בהרמוניה עם זהותן. יש להביא ציטוטים הממחישים קבלה מלאה של הסמכות ללא דיסוננס, ולנתח מדוע נשים אלו חוו את המציאות אחרת. ללא הצגת מנעד החוויות המלא, הממצאים אינם תקפים ואינם משקפים נאמנה את התופעה הנחקרת.

2. עירוב פרשנות תיאורטית בפרק הממצאים | ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)

פרק הממצאים מכיל ניתוחים פסיכולוגיים והסקת מסקנות תיאורטיות החורגות מהצגת הנתונים הגולמיים, דבר הפוגע במבנה האקדמי התקין של העבודה. כך למשל, לאחר ציטוט של מרואיינת נכתב: "השימוש של שירה במילים 'היה בסדר' מעביר תחושה של הישרדות... המבוכה טבעית ומובנת לאור המעבר הדרסטי מהימנעות אבסולוטית לחשיפה מלאה". פרשנות זו, המייחסת מניעים פסיכולוגיים עמוקים לטקסט, מקומה בפרק הדיון ולא בממצאים. נדרש לעבור על כל פרק הממצאים, להשאיר בו רק את התיאור התימטי ואת הציטוטים, ולהעביר את כל פסקאות הפרשנות, ההסברים הפסיכולוגיים והקישורים התיאורטיים לפרק הדיון. אי ביצוע הפרדה זו פוגע ביכולת הוועדה להעריך את הנתונים באופן אובייקטיבי.

3. נתק בין סקירת הספרות לפרק הדיון | ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)

פרק הדיון אינו מקיים דיאלוג מספק עם התיאוריות המרכזיות שהוצגו במבוא, מה ששובר את העקביות האנכית של העבודה. המבוא מקדיש מקום נרחב לתיאוריות של Marcia ו-Erikson על התפתחות זהות, אך בדיון תיאוריות אלו נזנחות כמעט לחלוטין. כך למשל נכתב בדיון: "הנשים הגדירו את הסביבה המועדפת עליהן ככזו המאפשרת להן לשגשג...", ללא כל קישור למושגי ה-Role Experimentation או Identity Status שהוצגו קודם לכן. נדרש לכתוב מחדש חלקים בפרק הדיון כך

שכל ממצא מרכזי יוסבר דרך הפריזמה של התיאוריות מהמבוא: האם הממצאים מאשרים את המודל של Marcia? האם הם סותרים אותו בהקשר הדתי? הממצאים אינם תקפים מבחינה תיאורטית ללא חיבור מפורש זה.

4. עדכניות הספרות המחקרית | ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)

סקירת הספרות נשענת ברובה המוחלט על מקורות ישנים, דבר שאינו עומד בסטנדרט הנדרש לעבודת תזה. תיאוריות הבסיס של Erikson (1968) ו-Gilligan (1982) הן חשובות, אך חסרה ספרות עדכנית מהעשור האחרון העוסקת בפמיניזם דתי, מיניות בחברה הדתית וזהות. כך למשל, ההפניה למחקרים כמו "הרטמן ומרמון גורמט (2004)" או "עיר שי (2006)" מציגה תמונת מצב מלפני כמעט שני עשורים. נדרש לשלב בסקירת הספרות ובדיון לפחות 10-15 מקורות אקדמיים שפורסמו ב-10 השנים האחרונות העוסקים בתמורות העכשוויות בחברה הדתית-לאומית. ללא ספרות עדכנית, העבודה מנותקת מהפולמוס האקדמי העכשווי בשדה המחקר.

5. רפלקסיביות ומיקום החוקרת (Positionality) | ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)

אמנם החוקרת מצהירה על מיקומה האישי בפרק השיטה, אך השפעת מיקום זה אינה נידונה באופן ביקורתי בפרק הדיון, דבר הנדרש במחקר איכותני. בפרק השיטה נכתב: "המראה החיצוני שלי... מעיד על ההשתייכות שלי לקצוות הליברליים... לכל אלו בוודאי הייתה השפעה על האופן שבו קראתי, הבנתי וניתחתי את הראיונות". הצהרה זו אינה מספקת אם אינה מיושמת בפועל. נדרש להוסיף בפרק הדיון פסקה רפלקסיבית המנתחת כיצד העמדה הליברלית של החוקרת עשויה הייתה להוביל להזגשת יתר של קונפליקטים ומצוקה אצל המרואיינות, וכיצד היא התמודדה עם הטיה אפשרית זו במהלך ניתוח הנתונים.

6. חוסר עקביות בשיטת הציטוט | ליקוי טכני (תיקון קל)

העבודה סובלת מערבוב של שיטות ציטוט, דבר שאינו מקובל בכתיבה אקדמית. בגוף הטקסט מופיעות הפניות בסגנון APA כגון "(רוס, 2007, עמ' 416)", ולצדן מופיעות הערות שוליים המפנות למקורות הלכתיים כגון "שו"ע, אבן העזר סימן א'". נדרש לבחור שיטת ציטוט אחת (APA 7 או כללי הציטוט האחד במשפטים/מדעי הרוח) ולהחיל אותה באופן עקבי על כל העבודה. יש לתקן לפני ההגשה הסופית את כל ההפניות בגוף הטקסט ולוודא התאמה מלאה לרשימת המקורות.

מחקר זה תורם תרומה חשובה לספרות בכך שהוא מעביר את מוקד הדיון מסמכות הלכתית-רבנית לחוויה הסובייקטיבית והמושקת של נשים דתיות סביב גופן ומשפחתן, ומציע מודל להבנת התפתחות זהות בצל קונפליקט דתי-מודרני.

חלק 2: ביקורת פרקית

פרק: תקציר (דירוג: 4 מתוך 5)

התקציר מציג בצורה בהירה ותמציתית את הרציונל, השיטה והממצאים המרכזיים של העבודה. עם זאת, חסר בו ניסוח מפורש של התרומה התיאורטית. בטקסט נכתב: "ניתוח הוליסטי של סיפורי החיים אפשר התבוננות עמוקה יותר בהתפתחות הזהות...", אך לא מוסבר מהו החידוש האקדמי הנובע מהתבוננות זו. נדרש להוסיף בסוף התקציר משפט המגדיר במדויק את התרומה התיאורטית של המחקר לספרות הקיימת בתחום הפסיכולוגיה של הזהות והסוציולוגיה של הדת.

פרק: מבוא (דירוג: 4 מתוך 5)

המבוא סוקר היטב את המורכבות של החברה הדתית-לאומית ואת התיאוריות המרכזיות הנוגעות להתפתחות זהות. הבעיה המרכזית היא שהפער המחקרי מוצג בשלב מאוחר מדי ואינו מודגש מספיק. כך למשל, רק בעמוד 15 נכתב: "טרם נערך מחקר אשר עסק בנושא מתוך נקודת המבט והחוויה האישית של נשים דתיות". נדרש להעביר את ניסוח הפער המחקרי לפסקאות הפתיחה של המבוא, כך שהקורא יבין מיד מה חסר בספרות וכיצד העבודה הנוכחית מתעתדת למלא חסר זה.

פרק: שיטה (דירוג: 4 מתוך 5)

פרק השיטה מפרט כראוי את הליך איסוף הנתונים, את אוכלוסיית המחקר ואת שיטת הניתוח הנרטיבית. עם זאת, חסרה התייחסות לצעדים שננקטו להבטחת אמינות ותוקף המחקר האיכותני (Trustworthiness). בטקסט נכתב: "ניתוח הממצאים נערך לאור המודל המרובע שפיתחו ליבליך...", אך לא מוסבר כיצד אומתו התמות. נדרש להוסיף פסקה המפרטת את הליכי התיקוף, כגון הסכמת שופטים (Inter-rater reliability), בדיקת עמיתים, או חזרתיות בנתונים (Saturation).

פרק: ממצאים (דירוג: 3 מתוך 5)

הפרק עשיר בציטוטים אותנטיים הממחישים היטב את חוויות המרואיינות. הליקוי המהותי בפרק הוא הגלישה התדירה לפרשנות תיאורטית עמוקה על חשבון הצגת הנתונים. לדוגמה, נכתב: "השימוש של שירה במילים 'היה בסדר' מעביר תחושה של הישרדות... המבוכה טבעית ומובנת לאור המעבר הדרסטי". נדרש להפריד לחלוטין בין הצגת הציטוטים והתמות לבין הניתוח הפסיכולוגי, ולהעביר את כל פסקאות הפרשנות לפרק הדיון.

פרק: דיון (דירוג: 3 מתוך 5)

הדיון מצליח לאסוף את הממצאים לכדי תמונה הוליסטית המציגה את סיפורן המרכזי של הנשים. עם זאת, הקישור לספרות התיאורטית שהוצגה במבוא הוא דל ביותר. הדיון מזכיר את Gilligan, אך מתעלם מתיאוריות הבסיס של Marcia ו-Erikson. כך למשל נכתב: "הנשים הגדירו את הסביבה המועדפת עליהן ככזו המאפשרת להן לשגשג...", ללא חיבור למושגי הזרות התיאורטיים. נדרש לעגן כל ממצא מרכזי בדיון מול התיאוריות שהוצגו בסקירת הספרות, ולהסביר כיצד הממצאים תורמים להבנתן.

פרק: מסקנות / סיכום (דירוג: 4 מתוך 5)

פרק הסיום מציג בכנות את מגבלות המחקר ומציע כיוונים ראויים למחקרי המשך. הבעיה היא שתרומת המחקר מנוסחת באופן כללי ואינה עונה ישירות על שאלות המחקר. בטקסט נכתב: "עבודה זו היא ראשונה מסוגה ופורצת דרך... היא נוגעת בכמה מוקדים", אך לא מפורט מהי המסקנה התיאורטית המרכזית. נדרש לנסח את מסקנות המחקר בנקודות ברורות, תוך מתן תשובה ישירה לשאלת המחקר המרכזית שהוצגה בתחילת העבודה.

פרק: רשימת מקורות (דירוג: 2 מתוך 5)

רשימת המקורות סובלת מחוסרים רבים ומחוסר עקביות בולט בפורמט הרישום. מקורות רבים המופיעים בגוף הטקסט אינם מופיעים ברשימה כלל. לדוגמה, הספר "מגע הקסם" מוזכר בגוף הטקסט אך נעדר מהרשימה הביבליוגרפית. נדרש לעבור באופן יסודי על כל ציטוט והערת שוליים בגוף העבודה, לוודא את הופעתם המלאה ברשימת המקורות, ולהקפיד על עיצוב אחיד ותקני לכל הפריטים.

חלק 3: צ'ק-ליסט ביבליוגרפי

1. חוקרים שמצוטטים בגוף הטקסט אך חסרים ברשימת המקורות: "שולחן ערוך" מופיע בהערות שוליים 1 ו-2, אך חסר לחלוטין מרשימת המקורות.
2. חוקרים שמצוטטים בגוף הטקסט אך חסרים ברשימת המקורות: הספר "מגע הקסם" מוזכר בגוף הטקסט (עמ' 31) ללא הפניה מסודרת ואינו מופיע ברשימת המקורות.
3. חוסר התאמה בשנות פרסום: בגוף הטקסט מופיע "(Mixon, 1972; Milgram, 1965)", אך ברשימת המקורות מופיע "Milgram, S. (1978)".
4. ציטוטים ישירים ללא הפניה: בגוף הטקסט מופיע הציטוט "היא מחפשת דמות של משפיע לקבל ממנו..." המיוחס לגינזבורג (עמ' 27), אך חסרה שנת ההוצאה בגוף הטקסט.
5. מקורות עם פרטים קטועים ברשימה: המקור "Mixon, Donald L. Further conditions of obedience..." חסר שנת פרסום ברורה בפורמט הנדרש וחסר ציון של כתב העת או ההוצאה.
6. חוסר עקביות בפורמט: המקור "(Klien & Miller, Suerry, Kaplan, Gleason 1991)" מופיע בגוף הטקסט בצורה משובשת, וברשימת המקורות מפוצל למספר פריטים שונים ללא התאמה ברורה.
7. נתונים מספריים ללא מקור: בגוף הטקסט נכתב "כיום פועלות כשלושים מדרשות שונות ברחבי הארץ, ובהן לומדות מאות נשים מדי שנה בשנה" ללא כל הפניה למקור הנתונים.

חלק 4: מפת דרכים לפי חומרה

חומרה	דרישה	מיקום
כשל מתודולוגי (פוגע בתוקף)	שילוב מפורש של מקרים סותרים (Negative Cases) המציגים נשים ללא קונפליקט מול ההלכה.	פרק הממצאים והדיון
ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)	הפרדה מוחלטת בין הצגת הנתונים הגולמיים לבין הפרשנות התיאורטית והפסיכולוגית.	פרק הממצאים
ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)	קישור ישיר של ממצאי המחקר לתיאוריות של Marcia-I Erikson שהוצגו במבוא.	פרק הדיון

מיקום	דרישה	חומרה
מבוא ודיון	עדכון סקירת הספרות במקורות מהעשור האחרון העוסקים בפמיניזם דתי וזהות.	ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)
פרק הדיון	הוספת דיון רפלקסיבי על השפעת מיקומה הליברלי של החוקרת על ניתוח הנתונים.	ליקוי מהותי (נדרש תיקון לפני הוועדה)
כל העבודה	הסדרת שיטת הציטוט לפורמט אחיד והשלמת כל המקורות החסרים ברשימה הביבליוגרפית.	ליקוי טכני (תיקון קל)